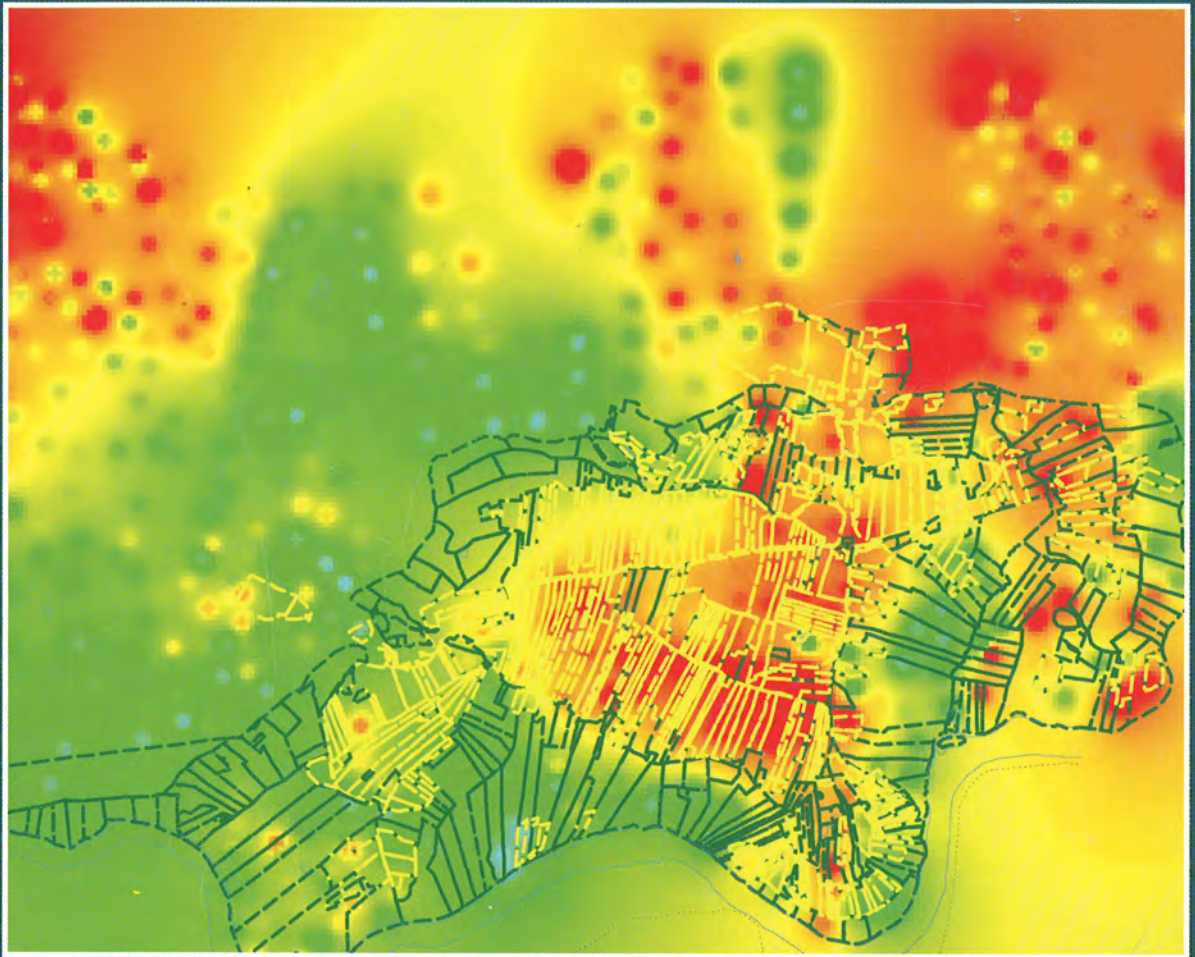

Utskrift 7

 tskrift 7

Innehåll

-
- 4 Redaktionellt
ERIK ROSENGREN
- 6 Köpstad, kungamakt och kyrka – några tankar om medeltidens Laholm
ING-MARIE NILSSON
- 26 Laholms medeltida kyrkogård vid Lagaholm
STAFFAN ANBERG
- 40 Gravar från Laholms landsförsamling, Lagaholm 1:1 och 6:1, RAÄ 38
CAROLIN ARCINI
- 50 LAHUND – Landsantikvariens laholmsundersökningar
En pilotstudie i Ösarp och Köpinge
LENA BJUGGNER, EVA PERSSON, ERIK ROSENGREN OCH PER WRANNING
- 76 Att skilja agnarna från vetet – spår av forntida sädeshantering i södra Halland
KARIN VIKLUND
- 86 ”Den starke Ahladräng” – eller när sagan snuddar sanningen
PER WRANNING
- 92 Mesolitikum längs Stensån
KENNETH ALEXANDERSSON
- 100 Hallands ”vandrande landsbyar”. Vägar till den dolda medeltida och
tidigmoderna agrarbebyggelsen
PÅR CONNELID OCH CATHARINA MASCHER
- 128 ”Åkeren full med stenrör” – om förekomsten av fornlämningsbeskrivningar
och fornlämningsindikationer i Hallands Landsbeskrifning 1729
LEIF HÄGGSTRÖM

Abstract

A Mesolithic Site on the River Stensån

During the spring of 1997 a Mesolithic site was excavated at Hasslöv in southernmost Halland. The site, which was disturbed by a gravel pit, was situated on a small hill close to a small river called Stensån. At the excavation remains from the Mesolithic to the Iron Age were documented. The remains from Mesolithic times were extensive and could be seen in and under a up to metre-thick layer of fine-grained sediment. The finds were deposited in strata in which three Mesolithic periods could be discerned.

Among other things, the excavation resulted in microblades, microblade cores and microliths. Under the layers of sediment could be seen diffuse features that could be dated back to the Early Mesolithic. The activities dated to the Early Mesolithic, which left behind the most deposits, are interpreted as the remains of a periodically used site. The site was used to collect nutritional resources and raw material for the production of flint tools.

Mesolitikum längs Stensån

"Då de första invandrarna i vårt land slog sig ner vid kusten och befolkningen utbreddes sig i närheten av dåtidens bästa kommunikationsleder, som voro floderna och de större åarna, synes Hasslövs socken ha erbjudit en lämplig plats för immigranter" (Ewald 1926:3).

DESSA RADER SKREVS av kyrkoherde Viktor Ewald som redan i seklets början visade stort intresse för södra Hallands äldsta historia. Under 1920-talet svarade Ewald för den första fornlämningsinventeringen i södra Halland (Ewald 1925, 1926, 1928, 1929). En inventering som främst var inriktad mot ovan mark synliga lämningar. Ewald var dock inte mindre intresserad av boplatzlämningarna utan samlade efterhand på sig ett stort fyndmaterial. En noggrann beskrivning av fyndplatserna gentemot 1920 års ekonomiska karta gör att det insamlade materialet än idag besitter stort arkeologiskt källvärde.

Under samma tid som Ewald genomförde sin inventering var fler personer verksamma i södra Halland, bland andra Kalling (1923), Sundelin (1920) och Harald Nilsson. Den sistnämnde genomförde på 1920-talet en arkeologisk undersökning vid Karsefors invid Lagan (Ewald 1928:23f); en plats till vilken Arbman återkom under 1950, då han bl.a. tillvaratog ett tidigmesolitiskt material (Arbman 1954).

Efter detta dröjde det ända fram till 1980-talet innan södra Hallands äldsta stenålder återigen lyftes fram i ljuset. Detta skedde i samband med en rad större exploateringar, då ett flertal platser med mesolitiskt material kom

att grävas. För en ingående beskrivning av dessa undersökningar hänvisas till Anberg (1992, 1996).

Det finns en rad genomförda arkeologiska undersökningar som ligger geografiskt mycket spridda, från Halmstad i norr till Hallandsås i söder. I artikeln redovisas en av dessa lokaler vilken undersöktes 1997 av Hallands läns-museet (Alexandersson, Fors In print).

Den undersökta lokalen

Våren 1997 utfördes en arkeologisk undersökning på en av de fyndlokaler Ewald registrerade vid sin inventering på 1920-talet. Lokalen ligger vid Hasslöv i den sydligaste delen av Halland, ca 20 km öster om Båstad. Ser man till omgivningarna domineras de i söder av Hallandsås och i norr av ett flackt och öppet odlingslandskap som ställvis bryts av flacka dalgångar och mindre skogsdungar.

Den undersökta lokalen (Raä 86 i Hasslövs socken) ligger på en sandig/grusig förhöjning som tidigare bildat en udde ut i den nu bitvis omgrävda och kanaliserade Stensån. Kullens finkorniga sediment har gjort den attraktiv för både ler- och sandtäkt, vilket har medfört att

en okänd del av boplatsen sedan länge är bortgrävd. Ser man till markanvändningen under modern tid finns det inget som talar för att marken utnyttjats som åkermark. På det äldre kartmaterialet är området definierat som allmanning.

Vid förundersökningen visade sig att fyndmaterialet var rikligt och att det till stor del skyddades av en överlagrande sedimentpacke. De centrala delarna av lagret låg i en svacka och var där uppemot metertjock, för att snabbt tunna av utåt sidorna. Överlagringen ingav förhoppningar om att det skulle vara möjligt att identifiera lager och anläggningar från den mesolitiska bosättningen. Det överlagrade

området var ca 700 m² stort. Sedimentpacken avgränsades i öster och söder av äldre grustakter samt i väster av schaktkanten och ett postglacialt transgressionshak. Mot norr sträckte sig lagret upp på den tidigare åkermarken, där det tunnade ut.

För att få klarhet i om lagret var ett resultat av en successiv pålagring drogs ett djupschakt genom lagret. Schaktet visade att lagret dominerades av finkorniga sediment med inslag av enstaka mindre stenar och gruskorn, ställvis kunde fem olika lager identifieras.

Enligt de kvartärgeologiska analyserna bestod lagret av ackumulerade sediment som "runnit" ner från högre partierna. Inslaget av

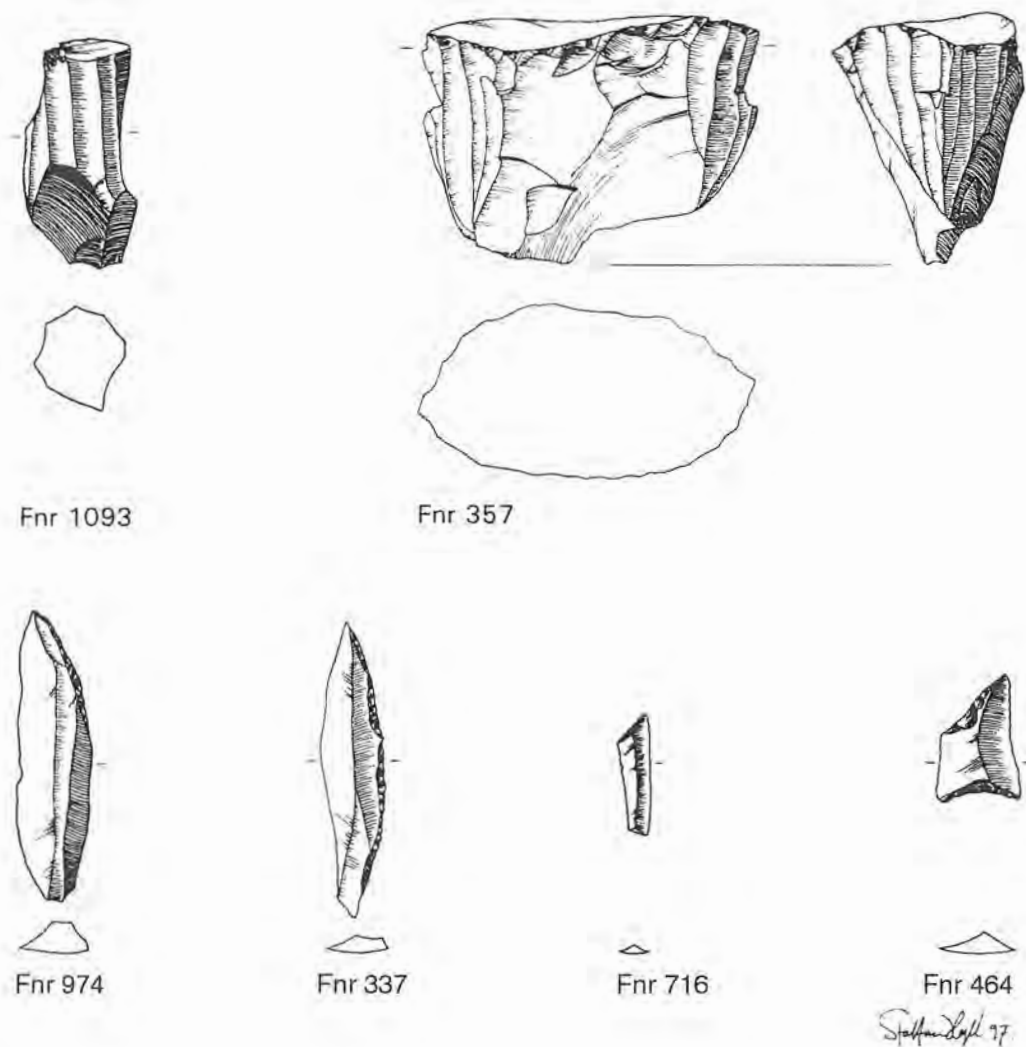

Figur 1 Schematisk beskrivning av sedimentpackens olika lager. Bilden redovisar inte lagrens inbördes tjocklek.

A schematic description of the sediment-layers. The illustration does not show the relative thickness of the layers.

grövre sediment visade att det inte kunde röra sig om sandflykt (Påsse 2000). Sedimentpacken undersöktes med meterrutor i tre olika nivåer. I slutskedet utökades området med en mindre yta i anslutning till exploaterings-

området. Det tillvaratogs fyndmaterial i hela packen men rikligast inom området med lager 5. Vid schaktningen kunde konstateras att det lokalt fanns rikligt med obearbetade flintknutor nere i den sterila alven.

Figur 2 Föremål tillvaratagna i samband med undersökningarna vid Hasslöv. Lancettmikroliter; fnr 974, 337, trapetsmikrolit; fnr 464, triangelmikrolit; fnr 716, handtagskärna; fnr 357 och konisk mikrosparnkärna; fnr 1093. Skala 1:1. Teckning: Staffan Hyll.

Flint implements collected during the excavation at Hasslöv. Lance microliths; fnr 974, 337, trapeze microlith; fnr 464, triangle microlith; fnr 716, handle core; fnr 357 and conical micro-blade core; fnr 1093. Scale 1:1. Drawing: Staffan Hyll.

FYNDMATERIALET

Vid undersökningen tillvaratogs ett rikt fyndmaterial. Fördelning mellan olika råmaterial i det slagna stenmaterialet är ojämn. Endast tre av sammanlagt 11 778 bitar utgörs av annan bergart än flinta, en knacksten i kvartsit, ett avslag i kvarts samt ett slipat avslag från en bergartsyxa i diabas. Utöver detta tillvaratogs 328 fragment av brända hasselnötter samt enstaka brända ben.

Av intresse är den stora skillnaden i flintkvalité, från flinta av mycket god kvalité till gråmatt och grynig flinta. Plattformskärnor och avslag visar att även den sämre flintan blivit systematiskt reducerad. Redskapen i den sämre flintan utgörs av avslag med retusch. Redskapsgrupperna i övrigt domineras av sydiskandinavisk flinta av god kvalité. Ser man till fyndmaterialet noterar man att redskapsproduktionen har baserats på avslag, spån och mikrosپån.

I området med sedimentpacken framkom en rad olika restprodukter och färdiga spetsar som visar på mikrolitproduktion. Totalt tillvaratogs 11 mikrosپånkärnor, 24 mikroliter, 36 mickrosticklar och 251 mikrosپån. De mikroliter som gick att bestämma till typ utgjordes av 1 bred trapetsmikrolit, 9 lancettmikroliter, 1 segmentmikrolit och 2 trekantsmikroliter. De mikroliter som inte gick att bestämma till typ var atypiska, skadade eller brända. Närvaron av bruksskadade mikroliter visar att det inte enbart skett en nyproduktion av mikroliter på platsen.

Utöver detta tillvaratogs ett yngre mesolitiskt material i form av tvärpilar. Det fanns även ett neolitiskt inslag som visade sig i enstaka fragment av slipade flintyxor. Dessutom tillvaratogs ett antal svärdaterade keramikbitar ytligt i sedimentpacken.

ANLÄGGNINGARNA

Från det överlagrade området dokumenterades 13 anläggningar. En del av de anläggningar som framkom under lager 5 var fyndrika och kraftigt urlakade. I ett fall kunde anläggningen bara skönjas som en svag mörkfärgning i ytan och nedåt som en koncentration av fynd, 876 flintor, 2 brända ben och 236 fragment av brända hasselnötsskal. Ett av hasselnötsskalen ^{14}C -daterades till 8370-8050 BC (2S) (9180±70 BP). Utöver den diffusa anläggningen framkom bl.a. 3 diken, 1 nedgrävning, 2 härdar, 1 grop samt 1 sot- och kolgrop. Den sistnämnda anläggning rönt mest uppmärksamhet och var i plan ca 7 x 5,5 meter och 25 cm djup. Anläggningen framkom under sedimentpacken, vid avbaning uranför det egentliga exploateringsområdet. Anläggningen undersöktes med två smala schakt i en kryssprofil och återtäcktes därefter. Anläggningens fyllning bestod av sot, kol och ett relativt stort antal mindre skörbrända stenar. Fynden som framkom i anläggningen utgjordes av 86 flintor och 7 keramikfragment. Hur keramikfragmenten hamnat i anläggningen kunde inte klarläggas. Fragmenten utgjorde det enda yngre inslaget under sedimentpacken. Tre ^{14}C -prov daterades från anläggningen och hamnade inom perioden 5700-5000 BC (6780±80 BP, 6300±60 BP, 6460±70 BP).

DATERING

En kombination av typologisk- och ^{14}C -datering visar att det finns tre mesolitiska tids horisonter representerade i och under sedimentpacken.

Från den äldsta perioden (ca 8500-7500 BC) härrör två av de ^{14}C -daterade anläggningarna (under lager 5) samt merparten av flintan

som går att datera typologiskt. De redskap som kan placeras i perioden är främst tillvarataget i lager 5 och förefaller deponerade på plats.

Den mellersta mesolitiska period (ca 5000-5750 BC) representeras av två ¹⁴C-daterade anläggningar. Det finns inget redskaps- eller avslagsmaterial som med säkerhet kan knytas till tidshorisonten. De tvåreggade spetsarna (överst i sedimentpacken) skulle kunna dateras hit men deras morfologiska särdrag pekar på en yngre datering. Tidshorisonten återfinns även den i de nedre delarna av sedimentpacken.

Den yngsta mesolitiska perioden (ca 4700-4000 BC) bygger på en typologisk datering av de tvåreggade spetsarna från sedimentpackens övre del. Utöver två tvåreggade spetsar (varav en atypisk) tillvaratagna centralt i sedimentpackens övre del, lager 2 och 3, finns inga fynd från denna tidsperiod längre ner i sedimentpacken.

SEDIMENTPACKENS TILLVÄXT

Genom att se till de nivåer i vilka de daterbara fynden tillvaratogs kunde en stratigrafisk uppdelning av materialet urskiljas.

Den yngsta dateringen i den nedre delen av sedimentpacken utgjordes av den stora sot-/kologropen, 5330-5075 BC (2S) (6300±60 BP). Keramikfragmenten som tillvaratogs i anläggningen torde röra sig om en inblandning ovanifrån. I de övre delarna av sedimentpacken (lager 2 och 3) fanns ett frekvent inslag av yngre material i form av tvåreggade spetsar, keramik och slipade yxfragment. Det äldsta materialet i sedimentpackens övre del utgörs av de tvåreggade spetsarna.

Stämmer iakttagelsen borde överlagringen börja redan under senmesolitikum och ha ett

relativt snabbt förlopp. Varför och vad som startar pålagringen går inte att svara på. Kanske har växtligheten kommit att förändras i samband med den postglaciala transgressionen, med en begynnande erosion som följd?

Hade det enbart varit frågan om ett matjordslager ackumulerat i samband med odling borde materialet vara kronologiskt blandat från botten till topp. Det är svårt att ange när överlagringen avstannat. Man kan förmoda att det skett en rad ytliga ingrepp i samband med grustakten varvid lagerföljden i toppen blivit störd.

Vad för typ av bosättning?

Som redan konstaterats ovan finns det flera mesolitiska perioder representerade från undersökningen vid Hasslöv. Det är inte säkert eller ens troligt att allt avslagsmaterial från den äldsta perioden är samtida utan kan vara en ackumulation efter ett flertal korta vistelser utspridda över en längre tid. Ser man till flintkvaliteten i materialet från den tidigmesolitiska fasen ser man att materialet kommer från ett flertal olika flintstycken. Även mikroliterna skiljer sig från varandra i både råmaterial och morfologi. En mindre produktion utdragen över tid torde öka sannolikheten att mikroliter och övriga redskap är slagna ur olika flintstycken.

Det finns en rad olika tänkbara aktiviteter som urskiljer sig i materialet från Hasslöv, alla kopplade till den äldsta fasen.

* *Tillvaratagande av råmaterial:* Vid undersökningen kunde konstateras en förekomst av lokal flinta av sämre kvalitet i de underliggande orörda sedimenten. Det kan förmodas att

flintan frilagts i de erosionsbranter som bildats vid åbrinken.

• *Näringsfång:* Det tillvaratogs enstaka brända ben samt ett arkeobotaniskt material i form av brända hasselnötsskal.

• *Produktionsytor:* Fynd av t.ex. mikrospånkärnor, mikrospån och mikrosticklar visar på en lokal produktion av bl.a. mikroliter.

• *Boplats:* Det finns inga spår av hyddor eller liknande men paralleller i Danmark (Grøn 1983) och Östergötland (t.ex. Larsson 1996) visar att det ofta finns strukturer möjliga att tolka som hyddor/vindskydd i anslutning till produktionsytor. Kanske kan lämningarna från Hasslöv i form av diken och diffusa anläggningar utgöra rester efter hyddor eller andra konstruktioner?

Det skulle således kunna röra sig om en mindre boplatsyta till vilken man återkom regelbundet. Orsaken kan varit tillgången på råmaterial för redskapstillverkning.

Vilken typ av aktivitet som hör ihop med de två ¹⁴C-daterade anläggningarna från den mellersta mesolitiska fasen är svårt att få ett

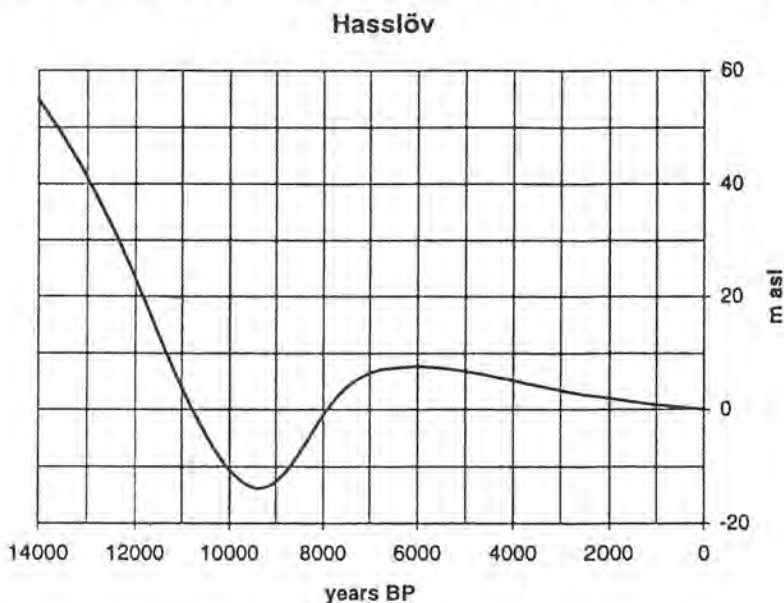
grepp om. Frånvaron av makrofossil och fyndmaterial som går att koppla till den stora sot- och kolgropan är slående. Detta gör att den förefaller representera en mycket specialiserad aktivitet. De två anläggningarna sammanfaller i tid med den postglaciala transgressionens maximum, då platsen legat längst in i en havsvik (Pässe 2000 In print).

De tvåreggade spetsarna skulle kunna vara rester efter en aktivitet inom en boplats där huvudparten legat på den yta som idag är bortgrävd i samband med grus och lertäkt.

Regionalt perspektiv

Vad kan då lämningarna i Hasslöv säga om bosättningsmönstret i ett regionalt perspektiv? Att karakterisera de olika platserna och sätta in dem i ett mönster är svårt utifrån dagens kunskapsläge. Många av de undersökningar som hittills har bedrivits på mesolitiskt material från södra Halland har i huvudsak fokuserat på kronologi, typologi och depone-

Figur 3
Strandlinjenivåer:
Ur Pässe in print.
Shore line levels.
From Pässe in print.

rings förhållanden. För att studera den mesolitiska bebyggelseutvecklingen krävs en samlad granskning av befintligt material. Ewalds inventering visar att det finns ett flertal lokaler längs Stensån med inslag av mesolitiskt material (arkiv, Halmstads museum). För att måla upp en bild av bosättningsmönstret finns tre sorters källmaterial att förlita sig till.

- *Undersökta lokaler:* Ett källmaterial som har ökat i och med de senaste decenniernas exploateringsundersökningar.

- *Ytinventerade lokaler:* I södra Halland finns en rad personer som plockat och samlat boplatmaterial systematiskt.

- *Lösfyndsmaterial:* Ett material som alltför ofta glöms bort för sina ibland bristfälliga härkomstangivelser. Materialen är inte systematiskt insamlade och är oftast svårtillgängliga då fynden i stor utsträckning finns i privat ägo.

En analys av de tre fyndkategorierna skulle

kunna visa hur bosättningen förändrats över tid. Lösfyndena och de ytinventerade materialen skulle stå för det grovmaskiga ramverket, som kan relateras till landskapet, medan de grävda ytorna skulle stå för detaljkunskapen.

En övergripande analys av boplatserna i södra Halland försvåras av det faktum att den strandnära bosättningen från äldre perioder ligger under dagens vattennivå. Runt 9 500 BP står vattenytan som lägst. Jämfört med dagens nivåer ligger den dåtida strandlinjen på ca -16 meter. Detta skulle göra det möjligt att finna vattendränkta boplatlämningar långt ut i Laholmsbukten. Under den postglaciala transgressionens maximum (ca 6 000 BP) ligger strandlinjen i södra Halland som mest ca 8 meter över dagens (Påsse 2000 In print). Dynamiken mellan transgression och regression gör att en lokal som Hasslöv under förhistorien haft vitt skilda förutsättningar.

REFERENSER

- Alexandersson, K. & Fors T. In print. Bro över Stensån. *Arkeologisk rapport från Hallands läns museer 1999:2*. Halmstad.
- Anberg, S. 1992. Mesolitikum i södra Halland en forskningshistorik, *Utskrift nr 2*. Halmstad.
- Anberg, S. 1996. Genevad en överlagrad mesolitisk boplat i södra Halland. RAÅ 74, Tönnersa 16:2, Eldsberga socken, Halland. Arkeologiska undersökningar 1993. *Arkeologiska rapporter från Hallands Läns museer 1996:5*. Halmstad.
- Arbman, H. 1954. Hallands forntid. *Hallands historia del I*. Halmstad.
- Ewald, V. 1925. *Minnen från Sydhallands forntid, del I*. Laholm.
- Ewald, V. 1926. *Sydhalländska förnminnen, del II*. Laholm.
- Ewald, V. 1928. *Fasta fornlämningar i Höks härad del III*. Laholm.
- Ewald, V. 1929. *Fornlämningar i Höks härad del IV*. Laholm.
- Grøn, O. 1983. Social Behaviour and settlement structure. Preliminary Results of a Distribution Analysis on sites of the Maglemose Culture. *Journal of Danish Archaeology, vol 2*. Odense.
- Kalling, S. 1923. Boplatser från stenåldern vid Tyludden. *Vår bygd, Hallands hembygdsförbund, årgång 8*.
- Larsson, M. 1996. Mesolitiska och senneolitiska boplatser vid Högby i Östergötland. Materiell kultur och bosättningsmönster. *Riksantikvarieämbetet UV Linköping, rapport 1996:35*. Linköping.
- Påsse, T. 2000. Kvartärgeologisk analys i Alexandersson, Fors (in print) Bro över Stensån. *Arkeologisk rapport från Hallands läns museer 1999:2*. Halmstad.
- Sundelin, U. 1920. Om stenåldersfolkets och sjönötens invandring till småländska Höglandet, *Ymer*.

OMSLAGSBILD Datorbearbetning i GIS-miljö av Hallands hushållssällskaps samtliga fosfatkarteringar inom byarna Ösarp och Köpinge. Se artikel sid 50 ff.

ING-MARIE NILSSON **Köpstad, kungamakt och kyrka –
några tankar om medeltidens Laholm**

STAFFAN ANBERG **Laholms medeltida kyrkogård vid Lagaholm**

CAROLIN ARCINI **Gravar från Laholms landsförsamling,
Lagaholm 1:1 och 6:1, RAÅ 38**

LENA BJUGGNER **LAHUND – Landsantikvariens laholmsundersökningar.
EVA PERSSON En pilotstudie i Ösarp och Köpinge**

ERIK ROSENGREN
PER WRANNING

KARIN VIKLUND **Att skilja agnarna från vetet – spår av forntida sädeshantering
i södra Halland**

PER WRANNING **”Den starke Ahladräng” – eller när sagan snuddar sanningen**

KENNETH ALEXANDERSSON **Mesolitikum längs Stensån**

PÅR CONNELID OCH **Hallands ”vandrande landsbyar”. Vägar till den dolda medeltida
CATHARINA MASCHER och tidigmoderna agrarbebyggelsen**

LEIF HÄGGSTRÖM **”Åkeren full med stenrör” – om förekomsten av fornlämnings-
beskrivningar och fornlämningsindikationer i Hallands
Landsbeskrifning 1729**

